

Булінг

в освітньому середовищі:

як розпізнати та як діяти

Булінг (цькування) - діяння (дії або

бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Мобінг (від англ. *mob* — юрба) — систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, психологічного тиску у вигляді цькування людини у колективі, зазвичай, з метою його витіснення.

*Різниця між булінгом і мобінгом полягає в наступному: **мобінг** — це коли натовп нападає на одну людину, а **булінг** — це коли одна людина (хуліган, буллер) або декілька людей погрожують і залякують іншого.*

Розрізняють такі основні види булінгу :

➤ **фізичний** - агресивне фізичне залякування полягає у багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах і дотиках небажаним і неналежним чином;

➤ **Психологічний** - в якому розрізняють:

Вербальний – залякування чи глузування за допомогою слів, яке включає в себе постійні образи, погрози й зневажливі коментарі (про зовнішній вигляд, релігію, етнічну приналежність, інвалідність, особливості стилю одягу, поведінки і т. п.), погрози зашкодити;

Соціальний – булінг стосунків, який є феноменом соціального вигнання, коли окремих дітей однолітки: не визнають або ігнорують – тактика ізоляції, бойкоту (не допускають до ігор, вечірок і т.п.), або вони стають жертвами чуток чи інших форм публічного приниження і осоромлювання;

➤ **кібер** – залякування у кіберпросторі (онлайн-комунікаціях) полягає у звинуваченні когось з використанням образливих слів, поширення брехні та неправдивих чуток, неприємної інформації через електронну пошту, онлайн-пости у соціальних мережах, або виключення когось з онлайн-груп.

ОЗНАКИ БУЛІНГУ

ЯК ЯВИЩА

- **Здійснюється навмисно**
- **Відбувається регулярно**
- **Нерівність сил**
- **Груповий процес**
- **Не закінчується сам по собі**
- **Має негативний психологічний вплив на всіх**

ОЗНАКИ БУЛІНГУ

ЯК ПІДСТАВИ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

- **ДІЇ АБО БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ КРИВДНИКА**, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.
- **НАЯВНІСТЬ СТОРІН:**
кривдник (булер);
потерпілий (жертва булінгу);
Спостерігачі (за наявності).
- **СИСТЕМАТИЧНІСТЬ** (повторюваність)
ДІЯННЯ

ЯК РОЗПІЗНАТИ БУЛІНГ?

- Когось затискають в кутку приміщення.
- Коли дорослий підходить до групки дітей вони, замовкають, розбігаються, різко змінюють діяльність (можуть обійняти «жертву», начебто все в порядку).
- Один з учнів не обирається іншими (тобто перебуває в ізоляції).
- Весь клас насміхається над одним і тим же учнем.
- Використання дуже образливих прізвиськ.
- Зовнішній вигляд (по обличчю одного з учнів: блідий, червоний (у плямах), в сльозах, наляканий, ознаки насильства на тілі).
- Молодші школярі бояться зайти в туалет.
- Школярі після уроків не розходяться, когось чекають біля школи.

НАЙПОШИРЕНІШІ ФОРМИ БУЛІНГУ

- **Словесні образи, глузування, обзивання, погрози.**
- **Образливі жести або дії, наприклад, плювки.**
- **Залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій з метою змусити жертву щось зробити чи не зробити.**
- **Ігнорування, відмова від спілкування, виключення з гри, бойкот.**
- **Вимагання грошей, їжі, речей, умисне пошкодження особистого майна жертви.**
- **Фізичне насилля (удари, щипки, штовхання, підніжки, викручування рук, будь-які інші дії, що заподіюють біль і навіть тілесні ушкодження).**
- **Прийиження за допомогою мобільних телефонів та Інтернету (СМС- повідомлення, електронні листи, образливі репліки й коментарі в чатах і т.д.), поширення чуток і пліток.**

СТАДІЇ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

- **Утворення булінг-угруповань** (навколо «лідера» створюється група «прихильників»).
- **Початок конфлікту і його ескалація.** З боку агресора – початок і повторення насильницьких дій. З боку жертви – приниження, страх, тривожність, втрата здатності і волі до супротиву.
- **Деструктивна поведінка.** За учнем закріплюється статус жертви. Його звинувачують у ситуації, що склалась. Жертва вірить, що винна в знущаннях над собою.
- **Вигнання.** Пропуски занять, перехід до іншої школи.

НАСЛІДКИ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

- **Неадекватне сприйняття себе** – занижена самооцінка, комплекс неповноцінності, беззахисність.
- **Негативне сприйняття однолітків** – відсторонення від спілкування, самотність, часті пропуски уроків у школі.
- **Неадекватне сприйняття реальності** – підвищена тривожність, різноманітні фобії, неврози.
- **Девіантна поведінка** – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності.

ЩО МОЖУТЬ ЗРОБИТИ ВЧИТЕЛІ?

- **Спільно з учнями виробити правила поведінки** в класі, а потім і загальношкільні правила (зрозумілі, точні і короткі).
- **Виховувати, а не карати.** Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок учня і його можливі наслідки, а не на особистість порушник.
- **Жоден випадок** насильства або цькування і жодну скаргу **не залишати без уваги.** Учням важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є неприпустимими. Реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою при повторних випадках агресії.
- При аналізі ситуації необхідно **вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого і обов'язково поговорити з кривдником,** щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога.

- **Можна пересадити учнів, запропонувати вибачитися, написати записку батькам або викликати їх, позбавити учня можливості брати участь у позакласному заході.**
- **Пояснити учням, що навіть пасивне спостереження за знущаннями і бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події повинні захистити жертву насильства і за необхідності покликати на допомогу дорослих.**
- **Запровадити механізми повідомлення про випадки насильства, щоб учні не боялися цього робити. Ці механізми повинні забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними. (телефони довіри на сайті школи).**
- **Проводити заняття з формування навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів.**

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Вчинення булінгу ВПЕРШЕ

ШТРАФ

**ВІД 50 ДО 100 НЕОПОДАТКОВАНИХ
МІНІМУМІВ**

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ

НА СТРОК ВІД 20 ДО 40 ГОДИН

**Вчинення булінгу ГРУПОЮ ОСІБ або ПОВТОРНО ПРОТЯГОМ РОКУ
ПІСЛЯ НАКЛАДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ**

ШТРАФ

**ВІД 100 ДО 200
НЕОПОДАТКОВУВАНИХ МІНІМУМІВ**

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ

НА СТРОК ВІД 40 ДО 60 ГОДИН

**Вчинення булінгу МАЛОЛІТНІМИ ОСОБАМИ або
ОСОБАМИ ВІКОМ ВІД ЧОТИРНАДЦЯТИ ДО ШІСТНАДЦЯТИ РОКІВ**

БАТЬКАМ

**ШТРАФ ВІД 50 ДО 100
НЕОПОДАТКОВАНИХ МІНІМУМІВ**

БАТЬКАМ

**ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ НА СТРОК ВІД
20 ДО 40 ГОДИН**

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Вчинення булінгу ГРУПОЮ МАЛОЛІТНІХ або НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ
ВІКОМ ВІД ЧОТИРНАДЦЯТИ ДО ШІСТНАДЦЯТИ РОКІВ, а також
ПОВТОРНО ПРОТЯГОМ РОКУ ПІСЛЯ НАКЛАДЕННЯ СТЯГНЕННЯ

БАТЬКАМ

ШТРАФ ВІД 100 ДО 200
НЕОПОДАТКОВУВАНИХ

БАТЬКАМ

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ НА СТРОК
ВІД 40 ДО 60 ГОДИН

НЕПОВІДОМЛЕННЯ КЕРІВНИКОМ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ
УПОВНОВАЖЕНИМ ПІДРОЗДІЛАМ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ ПРО ВИПАДКИ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) УЧАСНИКА
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

КЕРІВНИКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

ШТРАФ ВІД 50 ДО 100 НЕОПОДАТКОВУВАНИХ МІНІМУМІВ ДОХОДІВ
ГРОМАДЯН

АБО ВИПРАВНІ РОБОТИ НА СТРОК ДО ОДНОГО МІСЯЦЯ З
ВІДРАХУВАННЯМ ДО 20% ЗАРОБІТКУ

Стаття 25

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ЗАСНОВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

- Здійснює контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу в закладі освіти.
- Розглядає скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг.
- Сприяє створенню безпечного освітнього середовища в закладі та вживає заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу.

Стаття 26

КЕРІВНИК ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

- **Забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі з урахуванням пропозицій територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.**
- **Розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) у закладі освіти.**

- Розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування.
- Скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування.
- **Забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування).**
- Повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти».

Стаття 30

ПРОЗОРІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Заклади освіти, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах відкритий доступ до такої інформації:

- правила поведінки здобувача освіти в закладі освіти;
- план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;
- порядок подання та розгляду (*з дотриманням конфіденційності*) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;
- порядок реагування на доведені випадки булінгу (в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу).

Стаття 53

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

ПРАВА:

- захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти;
- отримання **соціальних та психолого-педагогічних послуг** як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування);

ОBOB'ЯЗКИ:

- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб.

Стаття 54

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПЕДАГОГІЧНИХ, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ І НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ, ІНШИХ ОСІБ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

ПРАВА:

➤ захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю.

ОBOB'ЯЗКИ:

➤ повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування).

Стаття 55

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

ПРАВА:

- отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, результати навчання своїх дітей і результати оцінювання якості освіти у закладі освіти у тому числі щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу, стали його свідками або вчинили булінг;
- подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;
- вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу.

ОБОВ'ЯЗКИ:

- **повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування);**
- **сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу ;**
- **виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу в закладі освіти.**

Стаття 76

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАТРОНАЖ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує профілактику та запобігання булінгу, надання консультативної допомоги батькам, психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу стали його свідками або вчинили булінг соціально-педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами.

АЛГОРИТМ ДІЙ У ВИПАДКУ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

- **Термінове втручання.**
- **Надання першої допомоги потерпілому.**
- **Інформування керівника закладу освіти, де стався випадок булінгу (цькування), або батьків, учителів, практичного психолога.**
- **Реєстрація і розгляд випадку насильства.**
- **Звернення до служби у справах дітей.**
- **Звернення до територіального органу Національної поліції або Центру надання безоплатної правової допомоги.**
- **Можливе звернення на «гарячу» лінію ГО «Ла Страда – Україна» 0 800 500 225 або 116 111 (для дзвінків з мобільного).**

АЛГОРИТМ ДІЙ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Відповідна особа або орган інформує керівника закладу освіти письмово (доповідна записка працівників закладу, заява батьків чи осіб, що їх заміняють)

Керівник закладу освіти має створити наказ про створення комісії з розгляду звернення

Скликати засідання комісії (керівник закладу, його заступник(и), практичний психолог, соціальний педагог, педагоги, класний керівник(и), батьки постраждалого та кривдника, та інші зацікавлені особи)

Якщо комісія визнала, що це був булінг (цькування), то керівник закладу зобов'язаний повідомити уповноважені підрозділи органів Національної поліції України та Службу у справах дітей.

У разі, якщо комісія не кваліфікує випадок як булінг, а постраждалий не згодний з цим, то він може одразу звернутись до органів Національної поліції України

Як розпізнати булінг?

Склад адміністративного проступку:

➤ **об'єкт** – це те, на що посягається кривдник (власність, здоров'я, честь і гідність потерпілого тощо);

➤ **об'єктивна сторона:**

діяння (дія чи бездіяльність);

наслідки, що настали;

причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками;

час вчинення булінгу;

місце вчинення булінгу;

спосіб вчинення булінгу.

➤ **суб'єкт** – кривдник (необхідно встановити його вік і приналежність до ;закладу освіти);

➤ **суб'єктивна сторона:**

мета вчинення булінгу;

мотив вчинення булінгу;

вина.

Вина:

Умисел

- прямиий
- непрямиий

Необережність

- протиправна недбалість
- протиправна самовпевненість

4 гри проти дитячої агресії в середній школі

Підлітків важливо навчити знаходити свої сильні сторони та опиратися в критичні моменти саме на них, а не на прагнення домінувати, принижувати чи привертати увагу. Також у цьому віці надважливо навчити дітей співпереживати іншим та розуміти чужі емоції. Ось кілька ігор, які допоможуть це зробити.

«Я думаю про тебе так!»

Тривалість — 20 хвилин

Запропонуйте учням сісти в коло. Роздайте кожному аркуш А4 — нехай учні підпишуть його своїм ім'ям та прізвищем. Після цього діти передають аркуш один одному (за годинниковою стрілкою чи проти) так, щоб аркуш опинився у сусіда справа чи зліва.

Завдання — написати щось позитивне про того однокласника, чие ім'я вказано на аркуші. Після цього діти передають аркуш далі та отримують інший — з новим іменем однокласника.

Гра продовжується доти, доки до кожного не повернеться його аркуш. Для зручності можна об'єднати клас у два кола: тоді учні швидше закінчать писати та отримують зворотний зв'язок від однолітків.

Який ефект?

У кожного з нас бувають кепські дні, коли здається, що все і всі проти нас. У такі періоди дітям варто ставити собі запитання: «А яким мене бачать мої однокласники?», «Що мені вдається добре?», «Чим я вирізняюся серед інших?»

Відповіді на ці запитання допоможуть учням знайти орієнтири: відкрити, якими рисами вони володіють, зауважити, що однолітки помічають їхній прогрес в улюбленій справі чи вивченні предмета.

Це допомагає формувати позитивну атмосферу в класі. Кожен почувається залученим. Розуміння своїх сильних сторін та позитивна оцінка зі сторони дають змогу підліткам у кризових ситуаціях опиратися саме на це. Шукати ресурси в собі, а не зриватися на оточуючих.

«Найдорожча річ»

Тривалість — 20-40 хвилин

Запропонуйте учням принести з дому ту річ, яка для них є найважливішою. Це може бути книга, привезена із сімейних мандрів, чи брелок, який подарував дідусь. Немає значення, якої сфери стосуватиметься річ. Важливо, щоб учень відчував емоційну прихильність до неї, міг пояснити, чому приніс саме її.

Розпочніть першим. Розкажіть про річ, яку принесли ви, поясніть, чому вона дорога для вас. Може, з нею пов'язана кумедна чи детективна історія. Далі дайте слово учням. Нехай вони обмінюються історіями. А після розповіді покладуть річ до спільної купки. Ці речі варто потримати у виділеному місці до кінця уроку.

Який ефект?

Вміння співпереживати — надважливе для підліткового віку. Такі вправи дають змогу пережити з однолітками моменти їхнього життя. Це допомагає учням побачити в однокласниках у першу чергу людей: зі своїми страхами, радіщами та перемогами. Розуміння того, що ти такий не один, допомагає дитині рідше докоряти собі і навчає шукати підтримки в інших.

А вчитель, який перший розкривається дітям, демонструє, що відкритість та вміння ділитися тим, що важливо, має місце в сучасному світі. Звичайно, рівень довіри до дітей та зміст історії цінної речі ви можете визначити самостійно. Адаптуйте історію та важливі висновки до віку учнів.

«Останнім часом мене дуже ЗЛИТЬ...»

Тривалість — 10 хвилин

Запропонуйте учням написати лист про те, що останнім часом їх виводить з рівноваги чи дратує. Можна розпочати лист так: «Останнім часом я злюся, бо...», «Мені не подобається, що...», «Мене дістало те, що...»

Заохочуйте дітей бути щирими та пообіцяйте, що цей лист ніхто не побачить. На написання передбачено 5-7 хвилин. Після цього, за командою «Старт!» нехай учні порвуть листи на дрібні клаптики.

Який ефект?

Написання того, що дратує, допомагає вивільнити частину негативних емоцій. Навіть саме називання тих чи інших емоцій та їхніх причин вже є допомогою, бо сприяє адекватному прояву негативу. Тобто людина обирає такий спосіб для виявлення емоцій, який є безпечним для неї та оточуючих.

«Коли я злюся, мені допомагає...»

Тривалість — 10-15 хвилин

Розкладіть у різних частинах класної кімнати аркуші паперу, на яких написані різні твердження. Наприклад, «Поговорити з кращими друзями/батьками», «Побути наодинці», «Зайнятися спортом», «Поплакати», «Послухати музику». Запропонуйте учням обрати одне з тверджень, яке буде їхньою відповіддю на запитання: «Коли я злюся, мені допомагає...» Нехай учні стають поряд із твердженням, яке близьке їм за значенням та змістом.

Після цього зробіть коротке обговорення: чому ви обрали саме це твердження? Чим ваш метод дієвий? Що ще, крім згаданих методів, може допомогти, коли ви сердиті чи роздратовані?

Який ефект?

Розуміння того, що є конкретні методи самодопомоги, дуже важливе в кризові моменти. Діти не будуть вигадувати з нуля алгоритм дій, а пригадають, що говорили їхні однолітки, та пошукають додаткові методи допомоги собі під час роздратування. Ігри такого типу розвивають навички самоспостереження та аналізу своїх реакцій.

**БУДЬТЕ МАЙСТРАМИ У ВИХОВАННІ
ДІТЕЙ!**